

פורטל הדף היומי

פורטל הדף היומי > להרחיב > הלכה כרבי מחברו; שמואל שיקר... (פסחים כז ע"ב - כז ע"א)

הרב יוסף שמש, מחבר תוכנת "גמראור"
עקרונות בכללי הגמרא ובלשונה

הלכה כרבי מחברו; שמואל שיקר בידועין? פסחים כז ע"ב - כז ע"א

ולא יסיק בו וכו'.

תנו רבנן: תנור שהסיקו בקליפי ערלה או בקשין של כלאי הכרם, חדש - יותץ, ישן - יוצן. אפה בו את הפת, רבי אומר: הפת אסורה, וחכמים אומרים: הפת מותרת.

בישלה על גבי גחלים - דברי הכל מותר. והא תניא: בין חדש, ובין ישן - יוצן! - לא קשיא, הא - רבי והא - רבנן. אימור דשמעת ליה לרבי משום דיש שבח עצים בפת, זה וזה גורם מי שמעת ליה? אלא לא קשיא: הא - רבי אליעזר, הא - רבנן. הי רבי אליעזר? אילימא רבי אליעזר דשאר, דתנן: שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך עיסה, ואין בזה כדי להחמיץ ואין בזה כדי להחמיץ, ונצטרפו וחמצו, רבי אליעזר אומר: אחר אחרון אני בא. וחכמים אומרים: בין שנפל איסור לכתחלה, ובין שנפל איסור לבסוף - לעולם אינו אוסר.

אמר אביי: אם תמצא לומר זה וזה גורם אסור - רבי היינו רבי אליעזר. ואם תמצא לומר זה וזה גורם מותר והכא משום דיש שבח עצים בפת הוא - הני קערות וכוסות וצלוחיות אסירי. כי פליגי - בתנור וקדירה.

למאן דאמר זה וזה גורם אסור - אסור, למאן דאמר זה וזה גורם מותר - שרי.

איכא דאמרי: אפילו למאן דאמר זה וזה גורם מותר - קדירה אסורה, דהא קבלה בישולא מקמי דניתן עצים דהיתירא.

אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל:

תנור שהסיקו בקליפי ערלה, או בקשין של כלאי הכרם, חדש - יותץ, ישן - יוצן. אפה בו את הפת, רבי אומר: הפת מותרת, וחכמים אומרים: הפת אסורה.

והתניא איפכא! -

שמואל איפכא תני.

ואיבעית אימא: בעלמא קסבר שמואל הלכה כרבי מחבירו, ולא מחביריו, ובהא - אפילו מחביריו.

וסבר: אתנייה איפכא, כי היכי דניקום רבנן לאיסורא.

רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק טז הלכה כב:

תנור שהסיקו בקליפי ערלה ובכלאי הכרם בין חדש בין ישן יוצן, ואחר כך זיחם אותו בעצי היתר, ואם בישל בו קודם שיוצן בין פת בין תבשיל הרי זה ח אסור בהנייה, יש שבח עצי איסור בפת או בתבשיל, גרף את כל האש ואחר כך בישל או אפה בחומו של תנור הרי זה מותר שהרי עצי איסור הלכו להן.

הגהות מיימוניות הלכות מאכלות אסורות פרק טז הלכה כב

[ח] ואף על גב דזה וזה גורם מותר מ"מ כיון דסגי ליה בצינון ולא אפסיד מידי אלא איסור הנאה לחודיה צריך צינון תוס' ע"כ:

הוא מעיר שהרי נפסק "זה וזה גורם מותר" ומדוע כאן אסור במקרה שאפה לפני ש"תיקן את הכלי" ואחרי שהוסק בדברים שאסורים בהנאה. הסיבה היא מפני שיכול לתקן בקלות על ידי צינון...

אולם יש לדון בעצם פסק הרמב"ם.

הגמרא בדף הקודם הביאה ברייתא שבמקרה כזה [שהרמב"ם מביא לגבי אפיה] יש מחלוקת בין רבי לחכמים. רבי אוסר וחכמים מתירים.

בסוגייתנו שמואל קובע הלכה ונראה כאילו הוא מצטט ברייתא [אחרת?] ואומר שרבי מתיר וחכמים אוסרים. [יש כאן מקרה של דברי אמורא שהם למעשה לשון ברייתא]

שואלת הגמרא: והרי לעיל צוטטה הברייתא באופן "הפוך". בפשטות השאלה היא על דינו של שמואל אולם יותר נראה שהקושיה היא על הציטוט של הברייתא על ידי שמואל. אם הקושיה היתה על "דינו" של שמואל הרי שהגמרא היתה מקשה "מיתבי" ולא "והתניא איפכא".

ועל כך עונה הגמרא שתי תשובות. נראה לי שיש כאן "חומר" חשוב ביסודות המשנה והגמרא.

ונסביר:

תרוץ ראשון בגמרא: שמואל כך גורס בברייתא הראשונה. כלומר לא מדובר בשתי ברייתות. ובאמת קשה מדוע שמואל לא יכול לתרץ שהיו שתי מסורות / שתי ברייתות / סותרות שמביאות באופן "הפוך" את דעות רבי וחכמים. ויש להסביר זאת בכך, ששמואל שהיה אמורא בדור הראשון הכיר את הברייתות וזכר שכך היא הנוסחה הנכונה. האם היה עושה זאת גם לגבי משנה [ולא "רק" בברייתא, אפילו שמצוטטת כ"תנו רבנן" – הוכחה לסמכותה!], כנראה שלא!

תרוץ שני בגמרא [מובא כ"איבעית אימא"]: שמואל שינה את שמות החכמים בכוונה תחילה ביוזמתו. ראשית, הוא פסק בברייתא המקורית כשיטת "רבי" ובניגוד לדעת חכמים בברייתא. והוא מציין שהכלל הוא בדרך כלל, שהלכה כרבי מחברו, כלומר, כאשר "רבי" חולק על תנא יחיד [בברייתא – או: "אפילו בברייתא"] הרי שמוסכם הלכה כ"רבי", אבל בסוגייתנו "רבי" חולק על חכמים. ועל כן הלכה צריכה היתה להיות כחכמים, אולם שמואל בסמכותו להכריע באופן נקודתי כ"רבי" גם נגד "חכמים", ואולם יש חשש שהציבור [הפוסקים??] לא יקבל זאת, ולכן שמואל החליף את השמות וטען שחכמים אמרו את דעת "רבי" [המקורית] ולכן כל אחד יבין שהלכה כחכמים, כי הרי אין הלכה כרבי [שלפי האמת – הגירסא בברייתא – שזו דעת חכמים] נגד רבים!

ויש להעיר:

1. מה המחלוקת בין שני התרוצים? לכאורה, נלמד מהתרוץ השני שאמורא – "שמואל" – שיקר ביודעין כשאמר דברים בשם חכם מסויים ["תנא"] במטרה שאחרים יקבלו את הדברים להלכה. האם הכוונה שפוסקים אחרים יקבלו את פסק ההלכה שלו או שהוא מדבר על "העם".

2. לפי התרוץ השני שמואל ידע שניסוח הברייתא הראשונה באמת נכון ואמין, והוא קבע לאחרים שיש "טעות" בשמות החכמים, או שטען שיש לו ברייתא אחרת והוא פוסק כמותה.

3. מסוגייתנו נלמד שהכלל ש"הלכה כרבי מחברו" נקבע כבר בימי שמואל ואולי לפניו [ואולי אפילו בימי "רבי"]. ולפי זה, מי שסובר [בין הפוסקים] שהלכה כרבי אפילו מחברו [נגד רבים ואולי אפילו נגד רבים שמוזכרים כ"חכמים"] אולי פסק זה נקבע יותר מאוחר, או על ידי מישהו שחלק על שמואל גם בסוגייתנו.

ראה "מתיבתא", הערה כו, וב"ילקוט ביאורים", עמוד קכג.

באופן כללי דן בזה ה"יד מלאכי":

יד מלאכי כללי התלמוד כלל רלב:

הלכה כרבי מחברו ולא מחבירו, כ"כ הר"ב הליכות עולם וכבר כתבתי למעלה מהיכן למד כן ודלא כמ"ש בעל יבין שמועה ובסמ"ג עשין ע"ד כתוב

ובפירוש רבינו גרשון גרסינן אף כרבי הלכה מחבירו ע"כ,

ויראה דפוסק כרב נחמן בפרק יש נוחלין (קכ"ד) דאמר הלכה כר' אף מחבירו ע"כ דברי הכנה"ג בכללי הגמרא אות ט' וגם אני ראיתי להרמב"ם ז"ל בפ"ט דשבועות סוף משנה ה' שכתב והגמרא פסק הלכה כר' מחבירו ולדידי המך צ"ע:

משמע מתוך דבריו שרב נחמן הוא הפוסק כרבי אפילו מחבריו. נעיר שרב נחמן חי בדור אחרי שמואל!

יד מלאכי כללי התלמוד כלל רלח

הלכה כר' מחבירו ולא מחביריו, ובמקום אביו אין הלכה כמותו,

מכאן הוא מרחיב בשאלה האם הלכה כרבי אפילו נגד אביו

כ"כ הכריתות בימות עולם ש"ג סי' ד' ואחריו נמשך הר"ב ה"ע בפ"א משער החמישי וכן ראיתי להרי"ף
והרא"ש ז"ל בפרק הניזקין שהביאו דברי הגאון שפסק כרשב"ג לגבי רבי משום דאביו ורבו היה
ומדשתקו ליה ולא הזכירו שום חולק עליה משמע דאודויי אודו ליה...

הודפס מאתר פורטל הדף היומי בכתובת www.daf-yomi.com © כל הזכויות שמורות